

Колесник Н.Є. Теорія і практика підготовки вчителя початкової школи до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів: інтегративний підхід // Проблеми освіти: Наук-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – Київ, 2015. – №. 85. – Спецвипуск. – С. 58-63.

УДК 378:373.31+372.874

КОЛЕСНИК Н.Є.,
канд. пед. наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ: ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД

У статті проаналізовано теоретичні та методичні аспекти інтегративного підходу підготовки вчителя початкової школи до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів; здійснено змістову характеристику понять "інтеграція", "інтегративний підхід", "компетентність", "предметно-перетворювальна компетентність молодших школярів", "інтегративний підхід у підготовці вчителя початкової школи до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів".

Ключові слова: інтеграція, інтегративний підхід, компетентність, предметно-перетворювальна компетентність молодших школярів, інтегративний підхід у підготовці вчителя початкової школи до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів.

В статье проанализированы теоретические и методические аспекты интегративного подхода подготовки учителя начальной школы к формированию предметно-превращающей компетентности учеников; осуществлена смысловая характеристика понятий "интеграция", "интегративный подход", "компетентность", "предметно-превращающая компетентность младших школьников", "интегративный подход в подготовке учителя начальной школы до формирования предметно-превращающей компетентности учеников".

Ключевые слова: интеграция, интегративный подход, компетентность, предметно-превращающая компетентность младших школьников, интегративный подход в подготовке учителя начальной школы до формирования предметно-превращающей компетентности учеников.

In the article the theoretical and methodical aspects of approach of integration of preparation of teacher of initial school are analyzed to forming of in-converting competence of students; semantic description of concepts "integration", "approach of integration", "competence", is carried out, "in-converting competence of junior schoolchildren", "approach of integration in preparation of teacher of initial school to forming of in-converting competence of students".

Keywords: integration, approach of integration, competence, in-converting competence of junior schoolchildren, approach of integration in preparation of teacher of initial school to forming of in-converting competence of students.

Пріоритетним напрямом діяльності нашої держави сьогодні є формування нової генерації педагогічних кадрів, здатних не просто надавати знання з певної галузі, а й формувати гармонійну особистість, спроможного використовувати отриманий арсенал умінь й навичок у реальних життєвих ситуаціях, розширювати його світоглядні орієнтири у напрямку багатоманітного соціокультурного простору. Сьогодні поняття компетентності набуває актуальності, оскільки саме компетентності є тими індикаторами, які дозволяють визначити педагогічний професіоналізм педагога. Інтеграція України у Європейський освітній простір зумовлює розбудову вітчизняної системи освіти на засадах компетентнісного підходу, що розглядається як один із засобів модернізації освіти.

У психолого-педагогічній літературі розроблено теоретико-методичні основи формування професійної компетентності, підвищення кваліфікації, розвитку педагогічної майстерності педагога (І. Богданова, С. Вершловський, С. Вітвицька, С. Єлканов, І. Зязюн, О. Киричук, Н. Кузьміна, І. Колесникова, Г. Костюк, К. Макагон, С. Мусатов, А. Орлов, В. Рибалка, В. Синенко, В. Сластьонін, Н. Чепелева); виявлено концептуальні основи інноватики загалом, педагогічної зокрема (О. Варламова, П. Завлін, В. Загвязинський, І. Ільїн, Г. Казарян, М. Кроз, Є. Ляська, С. Марінчак, О. ІЛапін, Л. Підлісна, А. Пригожин, Б. Сазонова, С. Сисоєва, В. Соскін).

Ідея об'єднання наукових знань знаходила відображення в працях давніх мислителів – Платона й Аристотеля (у вигляді первинних натурфілософських уявлень, здогадів). Цю проблему намагалися розв'язати з різних позицій Г. Гегель, І. Кант, Д. Менделєєв, Г. Спенсер, А. Ейнштейн та інші видатні вчені. Сутність інтеграції в освіті, її форми й види на сучасному етапі активно досліджують І. Бех, М. Вашуленко, К. Гуз, В. Загвязинський, М. Іванчук, В. Ільченко, І. Козловська, Ю. Мальований, Ю. Самарін та ін. У контексті означеної проблеми на особливу увагу заслуговують дослідження, в яких обґрунтовано ідею комплексного (інтегрованого) впливу різних видів мистецтва на особистість (Н. Аніщенко, Е. Белкіна, Л. Ващенко, Л. Масол, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Тарасенко, Г. Шевченко).

Оскільки означена проблема стосується, насамперед, вищої школи, варто зазначити, що питання інтегративного підходу у підготовці вчителя початкової школи до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів недостатньо висвітлені в дослідженнях сучасних науковців. Окремі аспекти даної проблеми презентовані у працях В. Бондаря, І. Драгомирової, Н. Кузьміної, В. Кузя, О. Мороза, О. Савченко, В. Сластьоніна, Л. Спіріна, Н. Тализіної та ін.

Метою цієї статті є аналіз інтегративного підходу до підготовки вчителя початкової школи до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів як одного із принципів модернізації вищої освіти.

Дослідження проблеми інтегративного підходу у підготовці вчителя початкової школи до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів потребує аналізу базових понять "інтеграція", "інтегративний підхід", "компетентність", "предметно-перетворювальна компетентність молодших школярів", "інтегративний підхід у підготовці вчителя початкової школи до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів".

Найбільш загальним серед визначеного категоріально-поняттєвого поля є поняття «інтеграція».

Ми виходимо з того, що інтеграція навчання передбачає створення принципово нової навчальної інформації з відповідним структуруванням навчального матеріалу, із навчально-методичним забезпеченням, із новими технологіями. Поняття "інтеграція" походить від латинського *integratio*, що у перекладі означає "відновлення", "поповнення" [8, с. 128 – 129]. У Великому тлумачному словнику української мови цей термін тлумачиться, як об'єднання в єдине ціле раніше ізольованих частин, елементів, компонентів, що супроводжуються ускладненням і зміцненням зв'язків і відношень між ними [3, с. 401].

Інтеграція як засіб переходу певної сукупності елементів у нову якість, на думку дослідників, базується не на штучному формуванні потрібного в даному конкретному випадку утворення, а на відродженні природних, об'єктивно існуючих між елементами зв'язків [7, с. 9]. Таким чином, освітні цілі інтеграції знань спрямовані на формування цілісної "знанцевої системи" учнів початкової школи, єдиної картини світу, наукового світогляду. В. Кузь тлумачить інтеграцію, як мету сучасного навчання (створення в школяра цілісного уявлення про оточуючий світ) і як його засіб (знаходження спільної платформи зближення предметних знань) [11, с. 157].

Зазначимо, що в змісті сучасної початкової освіти співіснують дві протилежні тенденції – диференціація та інтеграція. Диференційоване викладання навчальних предметів не містить у собі достатніх умов для мислительного осягнення молодшими школярами цілісної картини світу, що спричинює труднощі у встановленні учнями відношень між науковим поняттям чи функцією і відповідним предметом, у практичному застосуванні теоретичних знань. Ще в дошкільному віці в дітей з'являється свій "образ світу".

Попри всю свою недосконалість, він має істотну характеристику – цілісність сприймання навколишнього. Зі вступом дитини до школи, зазначає О. Савченко, ця цілісність руйнується через кордони між окремими предметами [10, с. 46]. Відновити втрачені зв'язки, синтезувати розрізнені знання школярів можна лише у процесі інтеграції, котра в даному випадку постає як механізм самоорганізації хаосу знань, як внесення порядку, єдності в розчленований світ знань із метою підвищення ефективності як їх здобування, так і використання.

Ідея інтеграції змісту освіти не є абсолютно новою для сучасної школи. Ще у 20-ті рр. ХХ ст. широко обговорювалося комплексне навчання, розроблялися комплексні програми на основі широкої міждисциплінарної інтеграції (П. Блонський, Н. Крупська). Ця тенденція продовжилася й у наступні роки, торкнувшись навчальних дисциплін в початковій ланці освіти.

Інтеграція знань, тобто вичленення споріднених елементів змісту й поєднання їх у певну цілісність, – досить складний процес, який підлягає законам корелятивності, імперативності, доповнювальності [7, с. 16 – 17].

Отже, результати аналізу дослідження засвідчили, що поняття "інтеграція" окреслює значне коло різних значень.

Провідними поняттями нашого дослідження є "компетентність", "професійна компетентність", "предметно-перетворювальна компетентність молодших школярів", "інтегративний підхід у підготовці вчителя початкової школи до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів".

Підходи до розуміння сутності предметно-перетворювальної компетентності відрізняє здібність серед багатьох рішень обрати найбільш оптимальне, аргументоване рішення. Компетентність передбачає постійне оновлення її складових, оволодіння новою інформацією для успішного рішення професійних завдань у даний час і в даних умовах. Компетентність – це здібність до актуального виконання професійної діяльності.

В. Введенський вважає, що актуальність уведення поняття "професійна компетентність" зумовлена поширенням його змісту, інтегративною характеристикою, що поєднує такі поняття "професія", "здібності" і ін., що широко використовуються [2, с. 51-55]. В. Введенський відзначає, що в процесі проведення наукових досліджень є три основні підходи проведення дослідження змісту та структури професійної компетентності: професіографічний, рівневий і підготовка завдань.

Кожний з них має свої особливості. Так, професіограма, як набір вимог компетентності фахівця, спрямована тільки на визначення операційних компетентностей. Система ключових компетентностей, як поширена параметрична характеристика фахівця, не може визначатися звичайною сумою належних особистісних якостей і здібностей.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволить виділити різні підходи до розуміння сутності професійної компетентності, одним з яких є функціонально-діяльнісний підхід (Н. Кузьміна, В. Сластенін, В. Сімонов, Н. Тализіна, Р. Шакуров, А. Щербаков і ін.), що розглядає компетентність як єдність теоретичної та практичної готовності до здійснення професійної діяльності.

Універсальний підхід до розуміння сутності компетентності складається з того, що дана категорія однозначно не співвідноситься з професійною освітою. Компетентність (Ю. Абрамов, Ф. Зіятдінова, В. Кудашов, Л. Лесохіна, Н. Пахомов, Н. Розов, Ю. Тупталов і ін.) пов'язана з базовою кваліфікацією й дозволяє людині орієнтуватися в широкому колі питань, що забезпечує соціальну і професійну мобільність особистості, відкритість до змін і творчого пошуку, здібність до самовираження і самовдосконалення.

Аналіз наукової літератури показує, що вчені, які вивчають проблему професійної компетентності педагога, в своїх дослідженнях використовують терміни:

"професійна компетентність" (Б. Гершунський, Т. Добудько, А. Маркова і ін.),

«педагогічна компетентність» (Л. Мітіна і ін.),

обидва зазначені терміни (Н. Лобанова і ін.),

інколи об'єднують дані терміни за аналогією з професійною діяльністю («професійна компетентність» - Ю. Кулюткін, Г. Сухобська та ін.).

Президент АПН України, академік НАПН України В. Кремень, характеризуючи основні загальні цивілізаційні тенденції, що будуть стверджуватися в ХХІ столітті і впливати на всі сфери життя людини і суспільства, що зумовлює необхідність перегляду і модернізації освіти в контексті Національної доктрини, що у свою чергу передбачає: зміну змісту освіти; корекцію спрямованості навчального процесу; перехід від кваліфікації до компетентності; утвердження особистісно орієнтованої педагогічної системи; актуалізацію патріотичного виховання; придання інноваційного характеру освіті [5, с. 9-17].

Серед цих напрямів чільне місце займає проблема підготовки вчителя початкової школи до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів у контексті інтегративного підходу.

Інтегративний підхід у підготовці вчителя початкової школи до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів досить широко обговорюється науковцями й практиками (А. Вихрущ, І. Волощук, О. Коберник, М. Корець, Є. Кулик, Г. Левченко, В. Мадзігона, Л. Оршанський, В. Сидоренко, Г. Терещук та ін.), на законодавчому рівні, який задекларований у Державному стандарті початкової освіти (освітня галузь "Технології") [4, с. 5-39].

Насьогодні початкова школа на старті чергового оновлення. Постановою кабінету Міністрів України затверджено новий Державний стандарт початкової загальної освіти (20.04.2011 р, № 462), який розроблений відповідно до вимог сучасного суспільства, мети початкової школи з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів початкових класів та визначає зміст початкової загальної освіти, що ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

В основу нової редакції цього важливого документа покладено компетентнісний підхід до освіти школярів.

Зокрема, одним з ключових завдань початкової освіти визначено формування компетентності учнів з питань предметно-перетворювальних технологій. У розділі "Освітня галузь "Технології"" введено змістову лінію "Трудове навчання". Відповідно до вимог означених у освітній галузі "Технології" Державного стандарту загальної початкової освіти визначено державні вимоги до навчальних досягнень учнів, які відповідають змісту і структурі предметних компетентностей.

Водночас із предметною підготовкою молодші школярі мають оволодіти ключовими компетентностями, що передбачають їхній особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток. Вони формуються на міжпредметній основі і є інтегрованим результатом предметних і міжпредметних компетенцій. У стандарті виокремлено освітню галузь "Технології". Освітня галузь "Технології" Державного стандарту спрямована на розвиток творчої особистості засобами трудової діяльності.

Саме на цій основі проводяться пошуки доцільних шляхів інтеграції знань, формування предметно-перетворювальної компетентності учнів, а відтак досягнення певної "універсальності" їх освіти. Адже можливості мистецтв збагачувати духовні сили особистості, вчити переживання глибокої єдності з усім світом і людством у цілому значно посилюються за умови досягнення багатоманітності та глибинного взаємозв'язку духовних цінностей.

Як зазначає О. Рудницька, взаємозв'язки у формуванні предметно-перетворювальної компетентності молодших школярів здійснюються на теоретичному й емпіричному рівнях. Теоретичний рівень інтеграції, як необхідна логічна основа розуміння природи мистецтва, передбачає узагальнення й систематизацію знань про художню картину світу. Теоретичний рівень, на думку науковця, має доповнюватися емпіричним рівнем інтеграції особистісно-чуттєвих вражень художнього сприймання, який ґрунтується на психологічних механізмах синестезії (синестезія – це міжсенсорні асоціації, що виникають у суб'єкта внаслідок взаємовпливу візуальних, слухових та інших образів мистецтва й зумовлюються інтегративною природою конкретно-чуттєвого досягнення їх художнього смислу) [9, с. 41 – 42].

Зауважимо, що насамперед учитель має досконало знати шкільну програму, зміст підручників, уміти добирати навчальний матеріал, диференціювати його, знати, який саме матеріал доцільно інтегрувати і з якою метою, володіти технологією проведення інтегрованих уроків. Інтегрований підхід до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів диктує принципово нові вимоги до вчителя початкової школи, оскільки від професійної компетентності педагога залежить ефективність формування в молодших школярів цілісного бачення мистецтва як образної форми відображення дійсності.

А відтак потребує вдосконалення система підготовки кваліфікованих педагогічних працівників, здатних до аналізу, до вмілого відбору та групування навчального матеріалу для його інтегрування, до організації та до проведення інтегрованих уроків в початковій школі. Сучасна школа чекає на вчителя з інноваційним креативним мисленням, здатного до ефективного вирішення складних освітніх проблем.

На нашу думку, реалізація інтегративного підходу до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів передбачає об'єднання споріднених моментів змісту навчальних предметів у початковій школі. Інтегроване навчання, як зазначають дослідники (Н. Бібік, С. Гончаренко, О. Савченко та ін.), дає змогу сформувати у молодших школярів цілісне уявлення про навколишній світ, забезпечити організацію спільної навчальної діяльності учнів, спрямованої на досягнення єдиної мети.

Отже, реформа сучасної освіти реально може бути здійснена лише за умови інтегративного підходу. Цілеспрямований пошук нового життєвого досвіду за допомогою предметно-перетворювальної компетентності сприяє тому, що у свідомості молодших школярів настає якісний прорив на шляху розвитку просторових уявлень. Слід також урахувати той факт, що застосування сучасних технологій на уроках веде до створення умов для розвитку вмінь і навичок самоосвіти шляхом організації творчо-дослідницької навчальної роботи учнів, спрямованої на інтеграцію міжпредметних зв'язків.

Література

1. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів. – К.: Вересень, 1996. – 129 с.
2. Введенский В. Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога // Педагогика. – 2003. – №10. – С. 51-55.

3. Великий тлумачний словник української мови / Укл. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. – Ірпінь: Перун, 2001. – 1440 с.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – 2011. – № 18(594), травень. – С. 5 – 39.
5. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття // Вища школа. – 2002. – № 6. – С. 9 – 17.
6. Кузьмина Н. В. Професіоналізм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Высш. шк., 1990. – С. 89-90.
7. Проблеми інтеграції у сучасній професійній освіті: методологія, теорія, практика / За ред. І. Козловської та Я. Кміта. – Л.: Сполом, 2004. – 244 с.
8. Професійна освіта: Словник: Навчальний посібник / Уклад. С.У. Гончаренко та ін.; За заг. ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – С. 128 – 129.
9. Рудницька О. Інтегративні зв'язки у викладанні предметів художньо-естетичного циклу // Початкова школа. – 2001. – № 5. – С. 40 – 43.
10. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.
11. Сільська початкова школа у контексті реформування системи освіти в Україні: Монографія / Біда О.А., Волошина Г.П., Коберник О.М. та ін.; За заг. ред. В.Г. Кузя. – К.: Наук. світ, 2002. – 220 с.